

تحلیلی بر وضعیت مزیت نسبی و حمایت از سویای تابستانه در ایران

کیومرث نوری *

۸۶/۱۱/۱۹

تاریخ دریافت: ۸۶/۲/۳۰ تاریخ پذیرش:

چکیده

روغن نباتی در کشور بیشتر از راه واردات روغن خام یا دانه‌های روغنی و بخش اندکی نیز از تولید داخلی دانه‌های روغنی تامین می‌شود. به منظور کاهش وابستگی بسیار زیاد به واردات روغن نباتی، "طرح تامین منابع روغن نباتی کشور ۹۳-۱۳۸۴" در وزارت جهاد کشاورزی به اجرا در آمده است تا با افزایش تولید دانه‌های روغنی در داخل کشور، درصد خوداتکایی به تولید این محصول را افزایش دهد. این پژوهش با هدف بررسی وضعیت مزیت نسبی و حمایت از تولید سویای تابستانه (آبی و دیم) به عنوان یکی از دانه‌های روغنی مهم در کشور به اجرا درآمده است. در این پژوهش با بهره‌گیری از روش ماتریس تحلیل سیاستی و همچنین شاخص‌های حمایتی و بر اساس آمار و اطلاعات هزینه‌ی تولید وزارت جهاد کشاورزی در خلال سال‌های ۸۳-۱۳۷۷ تلاش شده است که وضعیت سویا تحلیل گردد. تجزیه و تحلیل وضعیت حمایتی سویای تابستانه گویای آن است که با وجود مزیت نسبی در تولید این محصول، در کل سیاست‌های دولت منجر به حمایت از تولید محصول نگردیده است. نظر به وابستگی بسیار شدید به واردات روغن نباتی و به منظور دستیابی به اهداف مد نظر طرح تامین منابع روغن نباتی در پایان دوره، ضروری است که حمایت موثری از تولید سویا در کشور به اجرا گذاشته شود و در این راستا دیدگاه سیستمی برای حمایت از محصولات کشاورزی در نظر گرفته و از برنامه‌های حمایتی مجزا برای هر یک از محصولات کشاورزی پرهیز گردد.

واژه های کلیدی: مزیت نسبی، ضرایب حمایتی، ماتریس تحلیل سیاستی، سویای تابستانه، ایران.

* عضو هیات علمی سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی، دفتر بررسی‌های اقتصادی
e-mail: k_noori@yahoo.com

پیشگفتار

روغن نباتی در ایران بیشتر از راه واردات روغن خام و استخراج روغن از دانه های روغنی تولید داخلی تامین می گردد. به دلیل وابستگی بسیار زیاد به واردات روغن نباتی در طی سال های گذشته تلاش هایی جهت افزایش تولید داخلی انجام شده است که از مهمترین آن ها می توان به معرفی کلزا به عنوان یک دانه روغنی سازگار با آب و هوای کشور و همچنین به صورت کشت دوم و توسعه ی کشت سایر دانه های روغنی اشاره کرد. در این راستا در وزارت جهاد کشاورزی طرحی با عنوان "تامین منابع روغن نباتی کشور ۹۳-۱۳۸۴" به اجرا درآمده تا با افزایش تولید دانه های روغنی، درصد خوداتکایی به تولید داخلی این محصول افزایش یابد. بر اساس این طرح و در دو سناریو ثابت بودن مصرف سرانه در وضع کنونی و یا کاهش ۱/۵ کیلوگرم در آن، درصد خوداتکایی در پایان دوره (سال ۱۳۹۳) به ترتیب معادل ۶۶/۳ و ۷۲/۶ درصد خواهد بود. از آنجا که درصد خوداتکایی هم اکنون نزدیک به ۸ درصد است، رسیدن به درصد خوداتکایی بیش از ۶۵ درصد در طی ده سال آینده، موفقیت بسیار چشمگیری خواهد بود (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۳)

منابع داخلی روغن نباتی بیشتر شامل پنبه دانه، سویا، آفتابگردان، گلرنگ و در سال های اخیر کلزا می باشد. بررسی روند تولید سویا نشان می دهد که بالاترین میزان تولید این محصول در سال ۱۳۷۳ معادل ۲۳۰۳۰۶ تن بوده که با نوساناتی در سال ۱۳۸۴ برابر ۲۲۴۵۰۰ تن گردیده است، هر چند تولید نسبت به سال ۱۳۷۳ با کاهش رو به رو بوده است، اما روند تولید آن در سال های اخیر صعودی می باشد. بیشترین سطح زیرکشت سویا معادل ۱۰۸۸۵۰ هکتار در سال ۱۳۸۳ بوده که در سال ۱۳۸۴ به ۱۰۶۰۰۰ هکتار کاهش یافت. جدول (۱) وضعیت دانه های روغنی را در سال ۱۳۸۴، به عنوان نخستین سال برنامه ی ده ساله، نشان می دهد. ملاحظه می گردد که سطح زیرکشت، تولید و عملکرد سویا در سال ۱۳۸۴ در مقایسه با مقادیر آن در برنامه به ترتیب ۲۴/۷، ۶۳/۶ و ۳۱ درصد افزایش داشته است، به بیان دیگر افزایش این محصول به مراتب بالاتر از برنامه است. همان گونه که اشاره شد، تولید سویا در کشور دارای نوسانات زیادی بوده که بر این اساس افزایش بیش از اهداف برنامه در سال ۱۳۸۴ را نمی توان صرفاً موفقیت برنامه دانست، برای مثال همان گونه که در بالا به آن اشاره گردید تولید سویا در سال ۱۳۷۳ بیش از سال ۱۳۸۴ بوده است. در این راستا یکی از هدف های وزارت جهاد کشاورزی در طرح تامین روغن نباتی ایجاد ثبات هرچه بیشتر و کاهش

نوسانات تولید است که سیاست‌های حمایتی مناسب دولت نقش بسیار مهمی در فراهم ساختن چنین ثباتی به عهده دارد. بر این اساس، در این پژوهش تلاش گردیده است تا وضعیت حمایت از سویای تابستانه مورد محاسبه و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

جدول (۱) مقایسه برنامه پیشنهادی و وضعیت واقعی دانه‌های روغنی در سال ۱۳۸۴
(هزار هکتار، تن، کیلوگرم)

محصول	برنامه پیشنهادی ^۱			وضعیت واقعی ^۲		
	سطح زیرکشت	تولید	عملکرد	سطح زیرکشت	تولید	عملکرد
کلزا	۱۶۳	۲۴۱/۸	۱۴۸۳	۱۲۷/۹	۲۱۲/۱	۱۶۵۰
آفتابگردان	۵۵	۴۲/۲۸	۷۶۸	۲۸	۲۵	۹۰۰
سویا	۸۵	۱۳۷/۲	۱۶۱۴	۱۰۶	۲۲۴/۵	۲۱۲۰
گلرنگ	۶	۳/۲	۵۳۳	۸/۶	۴/۵	۵۳۰

مأخذ: (۱) وزارت جهادکشاورزی، ۱۳۸۳. (۲) دفتر دانه‌های روغنی

مطالعات انجام شده در خصوص سیاست‌های کشاورزی در کشور بیشتر بیانگر آن است که سیاست‌ها جنبه‌ی حمایتی مثبت نداشته و یا جنبه‌ی حمایتی آنها بسیار ضعیف بوده است. نتایج پژوهشی نشان می‌دهد که سیاست قیمت‌گذاری محصولات استراتژیک کشاورزی در ایران به صورت کارا عمل نکرده است، به گونه‌ای که رابطه‌ی مبادله‌ی محصولات استراتژیک در مقایسه با سایر محصولات صنعتی به ضرر محصولات استراتژیک کشاورزی بوده است. با توجه به محاسبه‌ی ضریب حمایت اسمی و نیز ضریب حمایت تعدیل شده، بیان گردیده که در سال‌های اخیر و در شرایط سیاست‌های تعدیل اقتصادی این ضریب کوچک تر از یک بوده و نشان می‌دهد که از قیمت محصولات داخلی در مقایسه با قیمت‌های بین‌المللی حمایت کافی به عمل نیامده است (پهلوان، ۱۳۷۳). همچنین ملاحظه می‌گردد که بخش‌های کشاورزی و دامپروری با حمایت منفی رو به رو بوده است. در این پژوهش این گونه نتیجه‌گیری شده است که منفی بودن حمایت از بخش‌های کشاورزی و دامپروری، تأکیدی بر تحمیل مالیات بر این بخش‌ها در فرآیند اجرای سیاست‌های جایگزینی واردات بوده است. در این پژوهش، حمایت اسمی برای کشاورزی و دامپروری به ترتیب ۲ و ۰ درصد و حمایت

موثر ۴- و ۵- درصد محاسبه شد (Tizhooshtaban, 1978). در پژوهشی دیگر حمایت قیمتی از محصولات کشاورزی در نرخ ارز آزاد مورد محاسبه قرار گرفت. نتایج نشان می دهد که محصولات مورد بررسی (گندم، برنج، جو، ذرت، پنبه، نخود، چغندر قند، سیب زمینی، پیاز و...) با نرخ ارز آزاد از حمایت منفی برخوردار بوده اند. به بیان دیگر دولت با اتخاذ سیاست قیمت تضمینی نه تنها حمایت از تولیدکنندگان داخلی انجام نداده بلکه از سوی دیگر این سیاست منجر به اعمال مالیات پنهان و یا پرداخت یارانه به تولیدکنندگان خارجی شده است (رفاهیت و همکاران، ۱۳۷۹).

نتایج پژوهش های انجام شده در باره ی مزیت نسبی محصولات کشاورزی بیشتر گویای وجود مزیت در تولید شمار زیادی از محصولات است. در پژوهشی مزیت نسبی محصولات عمده ی زراعی در سال زراعی ۱۳۷۱ مورد محاسبه قرار گرفت. در این پژوهش مشخص شد که محصولات گندم آبی، گندم دیم، ذرت دانه ای، پنبه، پیاز، لوبیا سفید و لوبیا چیتی در ساختار تولید سال ۱۳۷۱ دارای مزیت نسبی بوده و محصولات سیب زمینی، برنج، عدس، لوبیا قرمز، جو آبی، جو دیم و چغندر قند با عدم مزیت نسبی رو به رو بوده اند (موسی نژاد، ۱۳۷۳). در پژوهشی دیگر مزیت نسبی دانه های روغنی در استان فارس در خلال سال زراعی ۸۲-۱۳۸۱ مورد بررسی قرار گرفت. وضعیت مزیت نسبی دانه های روغنی کلزا، گلرنگ، آفتابگردان و کنجد به روش شاخص هزینه ی منابع داخلی و بر اساس قدرت برابری خرید نسبی به ترتیب برابر $0/83$ ، $1/27$ ، $0/62$ و $0/40$ بوده است، بدین ترتیب استان فارس در تولید کلزا، آفتابگردان و کنجد دارای مزیت نسبی بوده، اما در تولید محصول گلرنگ دارای مزیت نسبی نبوده است (محمدی، ۱۳۸۳). بررسی اقتصادی زراعت کلزا در استان های آذربایجان غربی، گلستان و خراسان در سال زراعی ۸۲-۱۳۸۱ مورد بررسی قرار گرفت، نتایج نشان می دهد که محصول کلزا در سه استان مورد نظر دارای مزیت نسبی است و شاخص DRC به ترتیب استان های ذکر شده $0/91$ ، $0/38$ ، $0/96$ می باشد. بدین ترتیب ملاحظه می گردد که در سال زراعی ۸۲-۱۳۸۱ کلزا در این استان ها دارای مزیت نسبی بوده و بهترین وضعیت را در استان گلستان داشته است (جدایی و همکاران، ۱۳۸۳).

مواد و روش‌ها

آمار و داده‌ها

آمار و داده‌های مورد نیاز در این پژوهش، از منابع آماری داخلی و خارجی استخراج گردید، به نحوی که آمار مربوط به مقدار و هزینه‌ی نهاده‌های مورد استفاده در تولید سوای از طرح هزینه‌ی تولید وزارت جهادکشاورزی در خلال دوره‌ی ۸۳-۱۳۷۷ و سایر آمارهای داخلی از بانک مرکزی، گمرک، مرکز آمار ایران و سایر نهادهای مربوطه جمع‌آوری شد. آمارهای خارجی مورد نیاز نیز بیشتر از سایت اطلاعات و آمار فائو گرفته شده است.

چارچوب ماتریس تحلیل سیاستی

ماتریس تحلیل سیاستی^۱ روشی برای تجزیه و تحلیل نقش حمایتی سیاست‌های دولت است که با تهیه آن می‌توان برخی از شاخص‌های نشان‌دهنده‌ی وضعیت حمایت و همچنین مزیت نسبی را از آن استخراج نمود. ماتریس تحلیل سیاستی در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول (۲) ماتریس تحلیل سیاستی (PAM)

درآمد	هزینه نهاده‌های		سود	شرح
	قابل تجارت	غیرقابل تجارت		
A	B	C	D	قیمت بازاری
E	F	G	H	قیمت سایه‌ای
I	J	K	L	تفاوت

ماخذ: FAO, 1992

متغیرهای جدول (۲) به شرح زیر تعریف می‌گردد:

A و E: به ترتیب درآمد حاصل از هر واحد محصول تولیدی در قیمت بازاری و سایه‌ای.

B و F: به ترتیب مجموع ارزش نهاده‌های قابل تجارت هر واحد محصول تولیدی در قیمت بازاری و سایه‌ای.

C و G: به ترتیب مجموع ارزش نهاده‌های غیرقابل تجارت هر واحد محصول تولیدی در قیمت بازاری و سایه‌ای.

D و H: به ترتیب سود هر واحد محصول تولیدی در قیمت بازاری $(D = A - B - C)$ و سایه‌ای $(H = E - F - G)$.

I: تفاوت درآمد حاصل از هر واحد محصول تولیدی در قیمت بازاری و سایه‌ای $(I = A - E)$.

J: تفاوت هزینه نهاده‌های قابل تجارت هر واحد محصول تولیدی در قیمت بازاری و سایه‌ای $(J = B - F)$.

K: تفاوت هزینه نهاده‌های غیرقابل تجارت هر واحد محصول تولیدی در قیمت بازاری و سایه‌ای $(K = C - G)$.

L: مجموع ارزش سیاست‌های حمایتی یا بازدارنده دولت $(L = I - J - K)$ یا $(L = D - H)$.

ضرایب حمایتی

بر اساس ماتریس تحلیل سیاستی شاخص‌ها و ضرایب حمایتی به شرح زیر قابل محاسبه است:

الف) ضریب حمایت اسمی محصول¹ (NPC): این ضریب بیانگر نسبت درآمد در قیمت بازاری به درآمد در قیمت سایه‌ای است که می‌توان آن را بصورت رابطه‌ی زیر بیان نمود:

$$NPC = \frac{A}{E}$$

در صورتی که $NPC > 1$ باشد، بدان مفهوم است که قیمت بازاری محصول بیشتر از قیمت سایه‌ای آن است و بیانگر پرداخت یارانه‌ی ضمنی به تولیدکنندگان داخلی محصول می‌باشد و بالعکس اگر $NPC < 1$ باشد، گویای اعمال مالیات ضمنی بر تولیدکننده داخلی است.

1 - Nominal Protection Coefficient

ب) ضریب حمایت اسمی نهاده‌ها^۱ (NPI): این ضریب از نسبت هزینه نهاده های قابل تجارت در قیمت بازاری به هزینه ی نهاده‌های قابل تجارت در قیمت سایه‌ای بدست می آید

$$NPI = \frac{B}{F}$$

که به شرح زیر است:

اگر $NPI > 1$ باشد، بدان مفهوم است که تولیدکننده ی داخلی برای تهیه ی نهاده های قابل تجارت قیمت بازاری بیشتری را در مقایسه با قیمت سایه‌ای نهاده‌ها پرداخت می‌کند و بیانگر اعمال مالیات بر تولیدکنندگان داخلی است. در همین راستا، $NPI < 1$ به معنای بهره‌مند شدن کشاورزان داخلی از یارانه نهاده‌های قابل تجارت است.

ج) ضریب حمایت موثر^۲ (EPC): این ضریب اثر کل دخالت‌های دولت در بازار محصول و نهاده‌های قابل تجارت را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. این ضریب به وسیله رابطه ی زیر

$$EPC = \frac{A - B}{E - F}$$

قابل محاسبه است: $EPC > 1$ نشان‌دهنده ی حمایت مثبت

از تولیدکننده داخلی است، در حالی که $EPC < 1$ بیانگر آن است که تولیدکنندگان داخلی از جنبه حمایتی سیاست‌های دولت در خصوص محصول و نهاده‌ها بهره‌مند نمی‌شود و تولید خارجی در این حالت با قیمت کمتری تولید می‌شود. $EPC = 1$ به معنای عدم دخالت دولت یا برابر بودن جنبه‌های حمایتی و عدم حمایتی سیاست‌های دولت است.

د) نسبت هزینه بازاری^۳ (PCR): این نسبت به وسیله ی رابطه ی $\frac{C}{A - B}$ قابل محاسبه است

و معادل نسبت هزینه ی نهاده‌های داخلی به ارزش افزوده در قیمت بازار است، که ارزش افزوده در این تعریف در واقع برابر تفاوت بین ارزش محصول و هزینه ی نهاده های قابل تجارت در قیمت بازاری است. این شاخص بیانگر آن است که سیستم تا چه اندازه می تواند برای نهاده‌های داخلی (با در نظر گرفتن نرخ بازگشت نرمال برای سرمایه) پرداخت نماید و همچنان قدرت رقابت داشته باشد (یعنی نقطه ی سر به سر از کسر سود نرمال $A - B - C = 0$). شاخص PCR هرچه کوچکتر باشد، نشان‌دهنده ی توانایی رقابت بیشتر محصول است.

-
- 1 - Nominal Protection on Inputs
  - 2 - Effective Protection Coefficient
  - 3 - Private Cost Ratio

ر) ضریب سود¹ (PC): شاخص ضریب سود، ضریبی است که به مراتب کامل تر از شاخص EPC می باشد، زیرا روی هم رفته اثر سیاست ها را مد نظر قرار می دهد و از رابطه ی زیر قابل

$$\text{PC} = \frac{A - B - C}{E - F - G} = \frac{D}{H}$$

محاسبه است: این ضریب نشان می دهد که سود بازاری تا چه حد نسبت به سود سایه ای افزایش داشته است. $PC < 1$ بیانگر آن است که اثر انتقالی سیاست ها منجر به کاهش سود بازاری شده است.

ز) نسبت یارانه به تولیدکنندگان² (SRP): این شاخص که به وسیله ی نسبت انتقال خالص سیاستی (L) به درآمد در قیمت سایه ای نشان داده می شود، بیانگر نسبتی از درآمدها به قیمت جهانی است که در صورت جایگزین کردن مجموعه سیاست های محصولی و کلان به وسیله ی یک سیاست یارانه ای یا مالیاتی قابل تامین است. این شاخص به شرح زیر بیان می شود:

$$\text{SRP} = \frac{D - H}{E} = \frac{L}{E}$$

هرچه شاخص SRP کوچکتر باشد، نشان دهنده ی اختلال کمتر در سیستم کشاورزی است. اگر نارسایی های بازار غیر معنی دار باشد، SPR اثر خالص سیاست های اختلال آور بر سیستم درآمدها را نشان می دهد.

ی) نسبت هزینه منابع داخلی³ (DRC): این شاخص در واقع معیاری برای سنجش سود اجتماعی (سایه ای) است. کمینه نمودن شاخص DRC به مفهوم بیشینه کردن سود اجتماعی است. مزیت نسبی یک محصول با این شاخص قابل اندازه گیری است. اگر DRC کوچکتر از یک باشد، بیانگر آن است که سیستم نهاده های داخلی را به صورت کارا استفاده می کند، بنابراین دارای مزیت نسبی است. این شاخص به شرح زیر قابل محاسبه است:

$$\text{DRC} = \frac{G}{E - F}$$

برای محاسبه ی ماتریس تحلیل سیاستی لازم است به عوامل موثر و نحوه ی محاسبه ی آنها به شرح زیر اشاره گردد:

- 1- Profitability Coefficient
- 2 - Subsidy Ratio to Producers
- 3 - Domestic Resources Cost (DRC)

- ۱- عوامل تولید: کل نهاده‌های مورد استفاده در تولید محصولات کشاورزی به شکل زیر طبقه‌بندی می‌شود:
  - الف) نهاده‌های قابل تجارت: این نهاده‌ها به آسانی در عرصه‌ی جهانی قابل مبادله هستند که شامل کودهای شیمیایی (فسفات، اوره، پتاسه، نترات آمونیم و سایر)، سموم (علف کش، حشره‌کش، قارچ‌کش و سایر)، بذر و بخشی از ماشین‌آلات می‌باشند.
  - ب) نهاده‌های غیرقابل تجارت: این نهاده‌ها شامل نیروی کار، زمین، آب، کود حیوانی و بخشی از ماشین‌آلات است.
- ۲- نرخ ارز: برای محاسبه مزیت نسبی و حمایت می‌بایست از نرخ ارز سایه‌ای استفاده شود. در این مطالعه از نظریه‌ی برابری قدرت خرید^۱ به روش نسبی برای محاسبه نرخ واقعی ارز (نرخ سایه‌ای ارز) استفاده شده است. در ضمن مبنای قیمت بازار آزاد ارز در کشور، قیمت اعلامی از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است.
- ۳- قیمت سایه‌ای سوپا: قیمت سایه‌ای محصولات وارداتی به گونه‌ی معمول برابر قیمت سیف (CIF) محصول وارد شده به کشور در نظر گرفته می‌شود.
- ۴- قیمت سایه‌ای نهاده‌های قابل تجارت: برای کودهای شیمیایی به دلیل نوسانات شدید قیمت وارداتی کشور و عدم واردات در برخی از سال‌ها، بجای میانگین قیمت وارداتی کشور از میانگین قیمت واردات جهانی این گونه کودها، بر اساس آمار فائو (FAO)، استفاده گردید. قیمت سایه‌ای سموم کشاورزی بر اساس میانگین قیمت وارداتی آنها به کشور، بر حسب آمار گمرک ایران، محاسبه گردید.
- ۵- قیمت سایه‌ای نهاده‌های غیرقابل تجارت: به دلیل غیر مبادله‌ای بودن این نهاده‌ها، قیمت مرزی برای محاسبه‌ی قیمت سایه‌ای آنها در دسترس نمی‌باشد. قیمت سایه‌ای نهاده‌های غیرقابل تجارت در واقع برابر هزینه فرصت آنهاست، لذا قیمت سایه‌ای این گونه نهاده‌ها برابر ارزش نهاده در بهترین حالت کاربرد آن می‌باشد. از این رو در این پژوهش، قیمت سایه‌ای آنها معادل قیمت پرداختی از سوی تولیدکنندگان برای آنها منظور شده است. قابل ذکر است که روش‌های متفاوتی برای محاسبه قیمت سایه‌ای می‌توان بکار گرفت، اما غیررقابتی بودن و دخالت و نقش دولت در ارایه بخشی از آنها، بیشتر این روش‌ها را ناکلوا می‌نماید.

نتایج و بحث

جدول های (۳) و (۵) به ترتیب جدول ماتریس تحلیل سیاستی برای سویای تابستانه آبی و سویای تابستانه دیم و جدول های (۴) و (۶) به ترتیب شاخص های محاسبه شده برای آنها را نشان می دهد. شاخص DRC برای استان های مازندران، گلستان و کل کشور در خلال سال های مورد بررسی (به استثناء سال ۱۳۷۹ در استان گلستان برای سویای تابستانه آبی) کوچکتر از یک بوده که وجود مزیت نسبی را نشان می دهد. در این راستا شاخص PCR در سال ۱۳۷۸ در استان مازندران برای سویای آبی و در سال ۱۳۷۸ در استان گلستان برای سویای دیم بزرگتر از یک می باشد که بیانگر آن است که با وجود مزیت نسبی، اگر برای نهاده های غیرقابل تجارت سود نرمال پرداخت می گردید، در آن صورت قدرت رقابت در تولید محصول از بین می رفت، اما در سال های دیگر مورد بررسی نتایج این شاخص سازگار با نتایج شاخص DRC بوده و توانایی رقابت را نشان می دهد.

شاخص NPI در کلیه دوره مورد بررسی برای سویای آبی و دیم کوچکتر از یک است، که نشان می دهد تولید کنندگان داخلی از یارانه ی نهاده های قابل تجارت (به ویژه انواع کودشیمیایی و سموم) بهره مند شده اند. به بیان دیگر، توزیع ارزان قیمت این نهاده ها باعث گردیده که قیمت سایه ای نهاده ها از قیمت بازاری (میانگین قیمت پرداختی کشاورزان) آنها بزرگتر شود، لذا جنبه ی حمایتی این سیاست را نشان می دهد. از سوی دیگر، شاخص NPC در دوره ی مورد بررسی برای سویای آبی و دیم کوچکتر از یک است که گویای کمتر بودن قیمت بازاری محصول از قیمت سایه ای آن است. از آنجا که دولت برای این محصول قیمت تضمینی وضع نموده و خریدار عمده ی این محصول نیز می باشد و همچنین در صدد افزایش خوداتکایی روغن نباتی در کشور است، اما بر اساس شاخص، قیمت بازاری محصول کمتر از قیمت سایه ای آن است که جنبه غیر حمایتی بودن سیاست یاد شده را نشان می دهد.

شاخص EPC که در واقع اثر دخالت های دولت در بازار محصول و نهاده های قابل تجارت را یکجا مد نظر قرار می دهد، در سال های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ برای سویای تابستانه آبی و دیم در استان های گلستان و مازندران بزرگتر از یک شده است که نشان می دهد اثر دخالت دولت در بازار محصول و نهاده های قابل تجارت در مجموع در راستای حمایت از تولیدکنندگان قرار گرفته است، اما در سایر سال های مورد بررسی این شاخص کوچکتر از یک می باشد، بدین ترتیب تفاضل درآمد از هزینه ی نهاده های قابل تجارت در قیمت بازاری از این تفاضل در

قیمت سایه‌ای کمتر است و نشان‌دهنده‌ی عدم وجود حمایت موثر از محصول است. به بیان دیگر سیاست‌های نهاده‌ای و قیمت محصول در مجموع جنبه‌ی حمایتی نداشته است. شاخص PC که شاخص کاملتری نسبت به EPC است، در مجموع طی سال‌های مورد بررسی (باستثناء سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ و آن هم در بعضی از استان‌ها) کوچک‌تر از یک بوده و حکایت از آن دارد که در کل اثر انتقالی سیاست‌های کشاورزی و کلان منجر به کاهش سود بازاری شده است. که با نتایج حاصل از شاخص EPC نیز به گونه‌ی دقیق منطبق بوده و جنبه‌ی عدم حمایتی سیاست‌ها را در کل تایید می‌کند.

شاخص نسبت یارانه به تولیدکنندگان (SRP) که به صورت نسبت اثر خالص انتقالی سیاست‌های دولت به در آمد سایه‌ای بیان می‌شود، طی دوره‌ی مورد بررسی و برای هر دو استان و همچنین کل کشور (به استثناء سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ برای سویای تابستانه دیم)، منفی است که نشان می‌دهد اثر خالص سیاست‌های دولت در مقایسه با درآمد سایه‌ای، که در صورت عدم دخالت دولت و وجود بازار آزاد (شرایط حاکم بر اقتصاد دنیا) قابل حصول است، بر تولیدکنندگان محصول سویا منفی بوده و سبب کاهش درآمد مورد انتظار کشاورزان در مقایسه با وجود بازار آزاد و بدون دخالت دولت می‌شود.

جدول (۳) ماتریس تحلیل سیاستی سویا تابستانه آبی

درآمد	هزینه نهاده‌های		سود	نرخ	استان	سال
	قابل تجارت	غیرقابل تجارت				
۱۴۴۸/۰۰	۳۳۶/۳۲	۱۸۰۹/۸۰	-۶۹۸/۱۲	بازاری	گلستان	۱۳۷۹
۲۲۵۳/۶۳	۸۶۰/۶۱	۱۸۰۹/۸۰	-۴۱۶/۷۸	سایه‌ای		
-۸۰۵/۶۳	-۵۲۴/۲۹	۰	-۲۸۱/۳۴	تفاوت		
۱۹۶۲/۰۱	۳۳۲/۲۲	۱۲۷۸/۸۰	۳۵۰/۹۹	بازاری	مازندران	۱۳۸۰
۲۰۸۹/۰۲	۷۱۸/۲۸	۱۲۷۸/۸۰	۹۱/۹۵	سایه‌ای		
-۱۲۷/۰۱	-۳۸۶/۰۵	۰	۲۵۹/۰۴	تفاوت		
۱۶۴۰/۳۰	۱۲۶/۱۳	۹۴۷/۹۸	۵۶۶/۱۹	بازاری	گلستان	
۲۰۸۹/۰۲	۴۴۷/۶۸	۹۴۷/۹۸	۹۶۳/۳۷	سایه‌ای		
-۴۴۸/۷۳	-۳۲۱/۵۵	۰	-۱۲۷/۱۸	تفاوت		
۱۵۱۱/۰۵	۱۹۵/۶۱	۹۶۵/۲۱	۳۵۰/۲۳	بازاری	کل	
۲۰۸۹/۰۲	۴۶۵/۰۵	۹۶۵/۲۱	۶۵۸/۷۶	سایه‌ای		
-۵۷۷/۹۷	-۲۶۹/۴۴	۰	-۳۰۸/۵۳	تفاوت		

ادامه جدول (۳) ماتریس تحلیل سیاستی سویا تابستانه آبی

درآمد	هزینه نهاده‌های		سود	نرخ	استان	سال
	قابل تجارت	غیرقابل تجارت				
۲۰۰۹/۰۰	۲۸۵/۵۷	۱۲۴۸/۱۱	۴۷۵/۳۲	بازاری	مازندران	۱۳۸۱
۲۳۸۰/۶۷	۶۴۵/۲۱	۱۲۴۸/۱۱	۴۸۷/۳۵	سایه‌ای		
-۳۷۱/۶۷	-۳۵۹/۶۵	۰	-۱۲/۰۳	تفاوت		
۱۸۹۲/۰۰	۲۱۳/۶۹	۱۱۲۳/۰۹	۵۵۵/۲۲	بازاری	گلستان	
۲۳۸۰/۶۷	۴۳۷/۲۸	۱۱۲۳/۰۹	۸۲۰/۳۰	سایه‌ای		
-۴۸۸/۶۷	-۲۲۳/۵۹	۰	-۲۶۵/۰۷	تفاوت		
۱۹۹۹/۵۹	۲۲۹/۳۲	۱۱۹۲/۶۲	۵۷۷/۶۵	بازاری	کل	
۲۳۸۰/۶۷	۴۷۲/۳۴	۱۱۹۲/۶۲	۷۱۵/۷۱	سایه‌ای		
-۳۸۱/۰۸	-۲۴۳/۰۲	۰	-۱۳۸/۰۶	تفاوت		
۲۱۹۴/۳۶	۲۸۲/۳۸	۱۶۴۴/۱۶	۲۶۷/۸۲	بازاری	مازندران	۱۳۸۲
۳۲۷۳/۲۵	۵۷۲/۱۸	۱۶۴۴/۱۶	۱۰۵۶/۹۱	سایه‌ای		
-۱۰۷۸/۸۹	-۲۸۹/۸۱	۰	-۷۸۹/۰۹	تفاوت		
۲۴۰۲/۴۶	۲۶۵/۶۷	۱۴۶۹/۲۴	۶۶۷/۵۵	بازاری	گلستان	
۳۲۷۳/۲۵	۶۹۵/۵۴	۱۴۶۹/۲۴	۱۱۰۸/۴۷	سایه‌ای		
-۸۷۰/۷۹	-۴۲۹/۸۷	۰	-۴۴۰/۹۲	تفاوت		
۲۴۵۲/۶۶	۲۶۶/۲۷	۱۵۳۶/۷۶	۶۴۹/۶۲	بازاری	کل	
۳۲۷۳/۲۵	۶۶۴/۶۵	۱۵۳۶/۷۶	۱۰۷۱/۸۳	سایه‌ای		
-۸۲۰/۵۹	-۳۹۸/۳۸	۰	-۴۲۲/۲۱	تفاوت		
۲۷۷۰/۸۳	۲۸۲/۰۷	۱۵۰۱/۰۳	۹۸۷/۷۳	بازاری	مازندران	۱۳۸۳
۴۸۹۴/۲۴	۶۳۲/۳۰	۱۵۰۱/۰۳	۲۷۶۰/۹۱	سایه‌ای		
-۲۱۲۳/۴۱	-۳۵۰/۲۳	۰	-۱۷۷۳/۱۸	تفاوت		
۲۵۵۳/۹۵	۲۹۴/۳۳	۱۵۷۹/۷۳	۶۷۹/۸۸	بازاری	گلستان	
۴۸۹۴/۲۴	۷۰۸/۸۳	۱۵۷۹/۷۳	۲۶۰۵/۶۸	سایه‌ای		
-۲۳۴۰/۲۹	-۴۱۴/۴۹	۰	-۱۹۲۵/۸۰	تفاوت		
۲۵۷۷/۰۷	۲۸۲/۷۹	۱۵۲۷/۶۴	۷۶۶/۶۴	بازاری	کل	
۴۸۹۴/۲۴	۶۹۲/۹۸	۱۵۲۷/۶۴	۲۶۷۳/۶۲	سایه‌ای		
-۲۳۱۷/۱۷	-۴۱۰/۱۹	۰	-۱۹۰۶/۹۸	تفاوت		

ماخذ: محاسبات پژوهش

جدول (۴) شاخص‌های حمایتی سویا تابستانه آبی

سال	استان	PCR	DRC	NPC	NPI	EPC	PC	SRP
۱۳۷۷	مازندران	۰/۶۴	۰/۳۴	۰/۵۳	۰/۵۷	۰/۵۳	۰/۲۸	-۰/۴۰
	گلستان	۰/۶۴	۰/۴۱	۰/۶۴	۰/۵۶	۰/۶۵	۰/۴۰	-۰/۳۰
	کل	۰/۶۳	۰/۳۸	۰/۵۹	۰/۵۵	۰/۶۰	۰/۳۶	-۰/۳۴
۱۳۷۸	مازندران	۱/۱۷	۰/۹۸	۰/۷۵	۰/۴۳	۰/۸۴	-۱/۳۱	-۰/۱۳
	گلستان	۰/۹۰	۰/۷۵	۰/۷۶	۰/۵۰	۰/۸۳	۰/۳۴	-۰/۱۳
	کل	۰/۹۲	۰/۷۷	۰/۷۵	۰/۴۹	۰/۸۴	۰/۲۸	-۰/۱۳
۱۳۷۹	گلستان	۱/۶۳	۱/۳۰	۰/۶۴	۰/۳۹	۰/۸۰	۱/۶۸	-۰/۱۲
۱۳۸۰	مازندران	۰/۷۸	۰/۹۳	۰/۹۴	۰/۴۶	۱/۱۹	۱/۸۲	۰/۱۲
	گلستان	۰/۶۳	۰/۵۸	۰/۷۹	۰/۲۸	۰/۹۲	۰/۸۲	-۰/۰۶
	کل	۰/۷۳	۰/۵۹	۰/۷۲	۰/۴۲	۰/۸۱	۰/۵۳	-۰/۱۵
۱۳۸۱	مازندران	۰/۷۲	۰/۷۲	۰/۸۴	۰/۴۴	۰/۹۹	۰/۹۸	-۰/۰۱
	گلستان	۰/۶۷	۰/۵۸	۰/۷۹	۰/۴۹	۰/۸۶	۰/۸۶	-۰/۱۱
	کل	۰/۶۷	۰/۶۲	۰/۸۴	۰/۴۹	۰/۹۳	۰/۸۱	-۰/۰۶
۱۳۸۲	مازندران	۰/۸۶	۰/۶۱	۰/۶۷	۰/۴۹	۰/۷۱	۰/۲۵	-۰/۲۴
	گلستان	۰/۶۹	۰/۵۷	۰/۷۳	۰/۳۸	۰/۸۳	۰/۶۰	-۰/۱۳
	کل	۰/۷۰	۰/۵۹	۰/۷۵	۰/۴۰	۰/۸۴	۰/۶۱	-۰/۱۳
۱۳۸۳	مازندران	۰/۶۰	۰/۳۵	۰/۵۷	۰/۴۵	۰/۵۸	۰/۳۶	-۰/۳۶
	گلستان	۰/۷۰	۰/۳۸	۰/۵۲	۰/۴۲	۰/۵۴	۰/۲۶	-۰/۳۹
	کل	۰/۶۷	۰/۳۶	۰/۵۳	۰/۴۱	۰/۵۵	۰/۲۹	-۰/۳۹

ماخذ: محاسبات پژوهش

جدول (5) ماتریس تحلیل سیاستی سویای تابستانه دیم

درآمد	هزینه نهاده‌های		سود	نرخ	استان	سال
	قابل تجارت	غیر قابل تجارت				
۱۴۱۱/۲۰	۲۶۰/۴۳	۱۰۳۰/۱۳	۱۲۰/۶۴	بازاری	مازندران	۱۳۸۰
۲۰۸۹/۰۲	۴۸۰/۴۶	۱۰۳۰/۱۳	۵۷۸/۴۳	سایه‌ای		
-۶۷۷/۸۲	-۲۲۰/۰۳	۰	-۴۵۷/۷۹	تفاوت		
۱۹۸۷/۱۹	۳۰۴/۶۹	۱۲۷۶/۶۷	۴۰۵/۸۳	بازاری	گلستان	
۲۰۸۹/۰۲	۷۰۷/۸۶	۱۲۷۶/۶۷	۱۰۴/۵۰	سایه‌ای		
-۱۰۱/۸۳	-۴۰۳/۱۶	۰	۳۰۱/۳۳	تفاوت		
۱۵۷۴/۵۴	۲۷۶/۷۴	۱۱۴۱/۱۵	۱۵۶/۶۶	بازاری	کل	
۲۰۸۹/۰۲	۵۴۳/۶۰	۱۱۴۱/۱۵	۴۰۴/۲۸	سایه‌ای		
-۵۱۴/۴۹	-۲۶۶/۸۷	۰	-۲۴۷/۶۲	تفاوت		
۱۹۳۸/۳۹	۳۳۲/۸۵	۱۱۰۵/۲۷	۵۰۰/۲۷	بازاری	مازندران	۱۳۸۱
۲۳۸۰/۶۷	۸۶۶/۱۷	۱۱۰۵/۲۷	۴۰۹/۲۴	سایه‌ای		
-۴۴۲/۲۸	-۵۳۳/۳۲	۰	۹۱/۰۴	تفاوت		
۲۰۷۳/۸۰	۳۸۲/۱۷	۱۳۱۳/۶۶	۳۷۷/۹۸	بازاری	گلستان	
۲۳۸۰/۶۷	۷۲۱/۷۱	۱۳۱۳/۶۶	۳۴۵/۳۱	سایه‌ای		
-۳۰۶/۸۷	-۳۳۹/۵۳	۰	۳۲/۶۷	تفاوت		
۲۰۳۶/۵۱	۳۳۳/۹۱	۱۱۹۱/۱۵	۵۱۱/۴۴	بازاری	کل	
۲۳۸۰/۶۷	۸۵۱/۰۸	۱۱۹۱/۱۵	۳۳۸/۴۴	سایه‌ای		
-۳۴۴/۱۶	-۵۱۷/۱۷	۰	۱۷۳/۰۱	تفاوت		
۲۷۶۴/۰۳	۳۴۳/۵۳	۱۱۵۰/۹۳	۱۲۶۹/۵۶	بازاری	مازندران	۱۳۸۲
۳۲۷۳/۲۵	۸۰۹/۷۳	۱۱۵۰/۹۳	۱۳۱۲/۵۹	سایه‌ای		
-۵۰۹/۲۲	-۴۶۶/۲۰	۰	-۴۳/۰۳	تفاوت		
۲۶۱۸/۸۶	۵۳۹/۵۶	۱۲۸۶/۸۶	۷۹۲/۴۴	بازاری	گلستان	
۳۲۷۳/۲۵	۱۱۱۳/۴۵	۱۲۸۶/۸۶	۸۷۲/۹۴	سایه‌ای		
-۶۵۴/۳۹	-۵۷۳/۸۸	۰	-۸۰/۵۰	تفاوت		
۲۵۲۹/۷۳	۴۴۳/۳۷	۱۲۰۳/۵۷	۸۸۲/۷۹	بازاری	کل	
۳۲۷۳/۲۵	۹۷۰/۳۶	۱۲۰۳/۵۷	۱۰۹۹/۳۲	سایه‌ای		
-۷۴۳/۵۲	-۵۲۶/۹۹	۰	-۲۱۶/۵۳	تفاوت		

ادامه جدول (۵) ماتریس تحلیل سیاستی سویای تابستانه دیم

سال	استان	نرخ	سود	هزینه نهاده‌های		درآمد
۱۳۸۳	مازندران	بازاری	۱۱۲۴/۹۸	۱۱۱۹/۷۰	۳۲۹/۰۶	۲۵۷۳/۷۴
		سایه‌ای	۲۹۴۳/۹۶	۱۱۱۹/۷۰	۸۳۰/۵۸	۴۸۹۴/۲۴
		تفاوت	-۱۸۱۸/۹۸	۰	-۵۰۱/۵۲	-۲۳۲۰/۵۰
	گلستان	بازاری	۹۳۲/۸۳	۱۲۹۶/۶۲	۳۶۳/۶۳	۲۵۹۳/۰۸
		سایه‌ای	۲۶۶۹/۸۲	۱۲۹۶/۶۲	۹۲۷/۸۰	۴۸۹۴/۲۴
		تفاوت	-۱۷۳۷/۹۹	۰	-۵۶۴/۱۷	-۲۳۰۱/۱۶
	کل	بازاری	۱۰۴۵/۱۵	۱۱۷۶/۲۰	۳۵۶/۰۳	۲۵۷۷/۳۸
		سایه‌ای	۲۸۳۸/۲۱	۱۱۷۶/۲۰	۸۷۹/۸۳	۴۸۹۴/۲۴
		تفاوت	-۱۷۹۳/۰۶	۰	-۵۲۳/۸۰	-۲۳۱۶/۸۶

ماخذ: محاسبات پژوهش

جدول (۶) شاخص‌های حمایتی سویای تابستانه دیم

سال	استان	PCR	DRC	NPCO	NPCI	EPC	PC	SRP
۱۳۷۷	مازندران	۰/۵۵	۰/۳۵	۰/۶۴	۰/۶۶	۰/۶۳	۰/۴۳	-۰/۲۹
۱۳۷۸	گلستان	۱/۰۸	۰/۹۸	۰/۷۷	۰/۴۵	۰/۹۱	-۱/۲۹	-۰/۰۷
۱۳۷۹	مازندران	۰/۵۱	۰/۴۶	۰/۸۳	۰/۴۹	۰/۹۱	۰/۸۴	-۰/۰۷
	گلستان	۰/۷۴	۰/۶۷	۰/۷۹	۰/۴۴	۰/۹۰	۰/۶۹	-۰/۰۸
	کل	۰/۵۱	۰/۴۹	۰/۸۵	۰/۴۷	۰/۹۵	۰/۸۹	-۰/۰۴
۱۳۸۰	مازندران	۰/۹۰	۰/۶۴	۰/۶۸	۰/۵۴	۰/۷۲	۰/۲۱	-۰/۲۲
	گلستان	۰/۷۶	۰/۹۲	۰/۹۵	۰/۴۳	۱/۲۲	۳/۸۸	۰/۱۴
	کل	۰/۸۸	۰/۷۴	۰/۷۵	۰/۵۱	۰/۸۴	۰/۳۹	-۰/۱۲
۱۳۸۱	مازندران	۰/۶۹	۰/۷۳	۰/۸۱	۰/۳۸	۱/۰۶	۱/۲۲	۰/۰۴
	گلستان	۰/۷۸	۰/۷۹	۰/۸۷	۰/۵۳	۱/۰۲	۱/۰۹	۰/۰۱
	کل	۰/۷۰	۰/۷۸	۰/۸۶	۰/۳۹	۱/۱۱	۱/۵۱	۰/۰۷
۱۳۸۲	مازندران	۰/۴۸	۰/۴۷	۰/۸۴	۰/۴۲	۰/۹۸	۰/۹۷	-۰/۰۱
	گلستان	۰/۶۲	۰/۶۰	۰/۸۰	۰/۴۸	۰/۹۶	۰/۹۱	-۰/۰۲
	کل	۰/۵۸	۰/۵۲	۰/۷۷	۰/۴۶	۰/۹۱	۰/۸۰	-۰/۰۷
۱۳۸۳	مازندران	۰/۵۰	۰/۲۸	۰/۵۳	۰/۴۰	۰/۵۵	۰/۳۸	-۰/۳۷
	گلستان	۰/۵۸	۰/۳۳	۰/۵۳	۰/۳۹	۰/۵۶	۰/۳۵	-۰/۳۵
	کل	۰/۵۳	۰/۲۹	۰/۵۳	۰/۴۰	۰/۵۵	۰/۳۷	-۰/۳۷

ماخذ: محاسبات پژوهش

بررسی وضعیت حمایت از دانه‌های روغنی ۱۵ کشور (استرالیا، کانادا، جمهوری چک، مجارستان، ژاپن، کره جنوبی، مکزیک، لهستان، اسلواکی، سوئیس، ترکیه، آمریکا، استونی، لتونی و لیتوانی) و اتحادیه اروپا که خود دربرگیرنده ۱۵ کشور می‌باشد، نشان می‌دهد هرچند تفاوت شایان توجهی بین کشورهای مورد بررسی از لحاظ حمایت وجود دارد، اما در کل حمایت زیادی از دانه‌های روغنی صورت می‌گیرد. بررسی شاخص NPC تولیدکننده در این کشورها نشان می‌دهد که این شاخص در دوره ۲۰۰۲-۲۰۰۴ برای بیشتر تولیدکنندگان عمده ی دانه‌های روغنی نظیر اتحادیه اروپا، آمریکا و کانادا برابر یک بوده است، به بیان دیگر قیمت دریافتی کشاورزان و قیمت مرزی برابر شده است. در همین راستا بالاترین دخالت در قیمت بازار دانه‌های روغنی را کشورهایی همچون کره جنوبی با ۸/۵۳، سوئیس ۳/۳۲، ژاپن ۱/۸۹ و ترکیه با ۱/۲۴ از نظر شاخص NPC تولیدکننده داشته‌اند (OECD, 2001).

بررسی شاخص NAC تولیدکننده بیانگر حقیقتی دیگر است، همان گونه که اشاره شد، بر اساس موافقت‌نامه ی کشاورزی، کشورها می‌بایست از دخالت‌های مستقیم به ویژه به صورت اخلاص قیمتی خودداری کنند، اما حمایت‌های درآمدی تا حدودی در قالب موافقت‌نامه کشاورزی امکان‌پذیر است، در این راستا بسیاری از کشورهای مورد بررسی تلاش کرده‌اند با استفاده از ابزارهای سیاستی از درآمد تولیدکنندگان حمایت کنند. بالاترین شاخص NAC تولیدکننده در دوره ۲۰۰۲-۲۰۰۴ به ترتیب مربوط به کره جنوبی ۸/۹۸، سوئیس ۶/۳۳، ژاپن ۲/۳۴، مکزیک ۱/۹۷، اتحادیه اروپا ۱/۵۸، ترکیه ۱/۲۵ و آمریکا ۱/۲۳ بوده است. ملاحظه می‌شود که برخلاف کاهش در شاخص NPC در کشورهای عمده تولیدکننده، شاخص NAC در حد بلایی قرار دارد که نشان می‌دهد سیاست‌های حمایتی در این کشور بیشتر به سمت حمایت‌های درآمدی حرکت کرده است (OECD, 2001). بدین ترتیب ملاحظه می‌گردد که هرچند برخی از کشورها حمایت از دانه‌های روغنی را کاهش داده‌اند، اما هم‌اکنون نیز حمایت شایان توجهی از تولید این محصول وجود دارد.

نتایج کلی حاصل از این مطالعه در خصوص محصول سویای تابستانه (آبی و دیم) نشان می‌دهد که تولید این محصول در استان‌های مورد بررسی دارای مزیت نسبی بوده و قدرت رقابت با محصولات خارجی را دارد. در حالی که سیاست‌های حمایتی دولت در کل موفق به حمایت موثر از محصول نشده است به گونه ای که سیاست یارانه نهاده‌ای به گونه‌ی مشخص جنبه‌ی حمایتی مثبت دارد در صورتی که سیاست‌های قیمتی محصول و همچنین سیاست‌های

کلان مرتبط در نهایت جنبه حمایتی نداشته و حالت مالیات ضمنی به خود گرفته است. به بیان دیگر سیاست‌های اعمال شده دارای سازگاری لازم نبوده و در واقع عکس یکدیگر عمل کرده است.

بر اساس مطالب یاد شده ملاحظه می‌گردد که اثرهای سیاست‌های دولت بر سویا به عنوان یک دانه‌ی روغنی، هم راستا با هدف‌های دولت مبنی بر افزایش تولید داخلی دانه‌های روغنی و افزایش درصد خوداتکایی به تولید داخلی روغن‌نباتی نبوده و این سیاست‌ها منجر به حمایت موثر از تولید این محصول نشده است. همان‌گونه که اشاره شد، کشورهای عمده‌ی تولیدکننده‌ی دانه‌های روغنی حمایت‌های شایان توجهی، به ویژه از راه حمایت درآمده‌ی تولید داخلی خود بعمل می‌آورند که باعث ارتقاء قدرت رقابتی محصول خود در بازار جهانی می‌شود. بدین ترتیب برای دستیابی به اهداف طرح تامین روغن‌نباتی، لزوم بازنگری جدی در سیاست‌های دولتی با دیدگاهی سیستمی به منظور ایجاد سازگاری لازم بین کلیه سیاست‌های اعمال شده در راستای حمایت موثر و با حداقل اختلال‌های قیمتی کاملاً ضروری است.

پیشنهادها

بر اساس نتایج حاصل از این پژوهش پیشنهادها و راهکارهای سیاستی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- بررسی حاضر نشان می‌دهد که محصول سویای تابستانه در استان‌های عمده تولیدکننده دارای مزیت نسبی است. از سوی دیگر سیاست‌های اعمال شده در مورد این محصول، با وجود اهداف دولت و بخش کشاورزی مبنی بر حمایت از تولید دانه‌های روغنی، نتوانسته است حمایت موثری از تولید آن بعمل آورد، به گونه‌ای که سیاست‌های کلان، محصولی و نهاده‌ای سازگاری لازم را نداشته و در اثر حمایتی مشابهی ندارند. از این رو لزوم بازنگری در سیاست‌های کشاورزی به منظور حمایت موثر از محصول بر اساس یک دیدگاه سیستمی امری اجتناب ناپذیر است.
- کشورهای تولیدکننده‌ی عمده‌ی دانه‌های روغنی حمایت شایان توجهی از دانه‌های روغنی انجام می‌دهند، لذا حرکت به سوی حمایت موثر از تولید و پرهیز از اختلال در بازار آن، به دلیل استراتژیک بودن محصول و هدف افزایش خوداتکایی، جای هیچ‌گونه تردیدی ندارد. در این راستا سیاست‌های مناسب چند منظوره و هدفمند نمودن

سیاست‌های کنونی رسیدن به چنین هدفی را بدون تحمیل یارانه‌ی اضافی و هنگفت بر دولت امکان‌پذیر می‌سازد.

- شاخص ضریب حمایت اسمی محصول (NPC) سویای تابستانه در دوره‌ی مورد بررسی نشان می‌دهد که قیمت محصول در داخل کشور کمتر از قیمت مرزی در نرخ ارز سایه‌ای است که به مفهوم اعمال مالیات ضمنی بپ تولیدکنندگان داخلی است. از آنجا که این محصول دارای قیمت تضمینی و عمده‌ی خریدار آن نیز دولت است، به نظر می‌رسد نخستین گام برای حمایت موثر، تعیین قیمت تضمینی به روش‌های مناسب‌تر و دستکم در حد قیمت‌های جهانی است (هر چند قیمت‌های جهانی نیز به دلیل پرداخت یارانه از سوی تولیدکنندگان عمده‌ی محصول پایین‌تر از مقدار واقعی خود قرار دارد).

منابع

- پهلوان، مصیب، ۱۳۷۳، بررسی سیاست‌های قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران.
- جدایی، علیرضا و همکاران، ۱۳۸۵، بوسی اقتصادی زراعت کلزا در استان‌های آذربایجان غربی، گلستان و خراسان، گزارش‌نهایی طرح تحقیقاتی، سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی، مرکز تحقیقات کشاورزی آذربایجان غربی.
- رفاهیت، هوشنگ و همکاران، ۱۳۷۹، بررسی روند حمایت از بخش کشاورزی و ارزیابی اثرات موافقت‌نامه کشاورزی، گزارش‌نهایی طرح تحقیقاتی، موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
- محمدی، دادگر، ۱۳۸۳، تعیین مزیت نسبی دانه‌های روغنی و بررسی مشکلات تولید آنها در استان فارس، گزارش‌نهایی طرح تحقیقاتی، سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی، مرکز تحقیقات کشاورزی فارس.
- موسی‌نژاد، محمدقلی، ۱۳۷۳، اندازه‌گیری مزیت نسبی و تاثیر مداخلات دولت بر محصولات عمده زراعی در سال ۱۳۷۱، گزارش‌نهایی طرح تحقیقاتی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی.

Archive of SID

تحلیلی بر وضعیت مزیت نسبی و حمایت از سویای ...

وزارت جهادکشاورزی، ۱۳۸۳، طرح مقدماتی تامین منابع روغن نباتی کشور ۱۳۹۳-۱۳۸۴.

FAO, 1992, Agricultural Price Policy: Government and the Market, Training Materials for Agricultural Planning, pp: 133-153

OECD, 2001, Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies, Special Focus on Non-tariff Measures.

Pearson, S., Gostsch, C., and Bahri, S., 2003, Applications of the policy analysis matrix in Indonesian agriculture, www.macrofoodpolicy.com.

Tizhooshtaban, M.H., 1978, Protection and the cost of protection: A case study of Iran, PhD thesis, University of Lancaster.